

DIJKVERSTERKINGEN
NOORDELIJKE MAASVALLEI

Hoe Limburg 'poldert' naar dijken met draagvlak

Met spanning wachten Arcen, Well, Baarlo, Hout-Blerick, Thorn en Wessem op een besluit van minister Cora van Nieuwenhuizen. Krijgt de Maas in deze dorpen extra ruimte bij hoogwater? En wat betekent dat lokaal? Dit najaar hakt zij knopen door. In de Noordelijke Maasvallei is bescherming tegen hoog water hoogst ingewikkeld.

TEKST HANS OERLEMANS
BEELD ISTOCKPHOTO E.A.

'ALLES WERD ANDERS NA DE WATERSNOOD MET FLINKE SCHADES IN 1993 EN DE BIJNA-RAMP IN 1995'

Bierbrouwerij Hertog Jan, kassen, woningen en een ziekenhuis midden in het winterbed van de Maas. Bij hoogwater lopen ze het risico blank te komen staan. Ondenkbaar dat daar vandaag nog zou worden gebouwd. Diezelfde bebouwing in de risicozone stelt nu beperkingen aan maatregelen om zulke risico's aan te pakken. De belangen van bewoners en ondernemers wegen zwaar bij dijkversterkingen in noord-Limburg. Jos Teeuwen is oud-wethouder van Venlo en nu portefeuillehouder Hoogwaterbescherming en Waterkeringen van Waterschap Limburg. Hij komt uit de streek. "Ik ben geboren vlakbij de Maas tussen Venlo en Tegelen. Wij schaatsten vroeger in de uiterwaarden. Dat was in mijn herinnering bijna elke winter wel een keer raak. Nu staat er op die plek een ziekenhuis. Achteraf gezien niet zo'n gelukkige locatie." "Langs de Maas leefde men vroeger met hoog en laag water. Eens in de zoveel tijd stonden de straten blank. Na een paar dagen was het water weg en ging men over tot de orde van de dag. De overlast bleef meestal beperkt. Maar alles werd anders na de watersnood met flinke schades in 1993 en de bijna-ramp in 1995. Dat heeft een enorme impact gehad. Iedereen in deze

streek weet nog precies te vertellen wat hij in die dagen deed."

Onbedijkte Maas

Anders dan de Rijn en Lek heeft de Maas van oudsher geen dijken. De rivier ligt in een vallei begrensd door hogere terrassen. Na 1993/1995 werden in ijlt tempo nood-dijken en provisorische keringen aangelegd (tot 100 kilometer in een jaar). Waar huizen dicht aan de Maas staan, loopt zigzag een muur door achtertuinen. Teeuwen: "Deze keringen en dijken moeten nu echt worden aangepakt. Ze zijn te laag en te zwak. Als je gaat graven, stuit je soms nog op de zandzakken uit de jaren negentig."

In 2016 heeft het Rijk de Maasdijken in Limburg opgenomen in het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Ze hebben de rol van primaire waterkering gekregen en moeten nu aan landelijke normen voldoen. Limburg heeft recht op dezelfde waterveiligheid als de rest van het land. Bovendien komen er door klimaatverandering meer perioden van extreem veel neerslag, met als gevolg een plotseling zeer hoge waterstand in de Maas.

De nieuwe dijken worden tot twee meter hoger dan de nooddijken. Gevolg is wel dat het winterbed van de Maas veel smaller wordt, want de nooddijken stroomden >

4 projecten systeemmaatregelen in Noordelijke Maasvallei

- 1 Well (gemeente Bergen)
5.665 meter
- 2 Arcen (gemeente Venlo)
5.105 meter
- 3 Baarlo - Hout-Blerick (resp. gemeente Peel en Maas en gemeente Venlo)
4.790 meter
- 4 Thorn - Wessem (gemeente Maasgouw)
5.825 meter

over bij hoogwater. Dat gaat niet meer gebeuren. De Maas zal in extreme situaties plaatselijk tot grote hoogte worden opgestuwd. Om niet nog hogere dijken te hoeven bouwen, gaat Limburg over op een beproefd recept: 'ruimte voor de rivier,' ter compensatie van het verlies aan winterbed.

Tienduizenden Limburgers

"Alles bij elkaar een enorme opgave," zegt Teeuwen. "We hebben vastgesteld dat er op korte termijn in ieder geval 29 dijkversterkingen nodig zijn en vier 'systeemmaatregelen'. Op vier locaties worden de dijken teruggelegd om zo overloopgebieden te maken. Kilometers verouderde dijken worden verbreed en verhoogd. Dat gebeurt in een gebied waar volop wordt gewoond en gewerkt en dat van grote cultuur-historische waarde is. Tienduizenden Limburgers worden op een of andere manier geraakt." Hoe heeft het waterschap dit aangepakt? "De afgelopen twee jaar is hard gewerkt aan voorkeursplannen. Aan oplossingen zoals de regio ze graag zou zien. Vanaf het eerste begin zijn de bewoners en andere belanghebbenden bij het proces betrokken. Onze mensen gingen het gebied in met een open vraag: Dames en heren, dit is de opgave waar we met z'n allen voor staan. Hoe kunnen we die hier het beste uitvoeren? Ruimte voor de rivier was eerst vooral ruimte voor discussie, samen ontwerpen tot en met gesprekken aan keukentafels." Zijn de ideeën uit de gemeenschap terug te vinden in de plannen? "Ja, maar op de ene plek lukt het beter belangen te verenigen dan elders. In Well is een mooie oplossing gevonden. Een oude droge rivierarm die

achter het dorp ligt, gaat bij hoogwater vollopen en meestromen met de Maas. Dat zorgt voor een peilverlaging van twaalf centimeter. De twee kernen van Well krijgen een ringdijk en veranderen in een eiland bij hoogwater. Bewoners houden zo droge voeten. De gemeente gebruikt dit plan om de Maasarm te ontwikkelen voor natuur en recreatie. Ook elders zien we dat doelen worden gekoppeld. Het eindresultaat wordt mooier dan het al was."

Glazen kering

Teeuwen wijst ook op Hout-Blerick waar 28 woningen verspreid in het winterbed staan. Nu nog binnendijks, maar straks - als de dijk is verlegd - buitendijks. De bewoners gaan hiermee akkoord en stellen voor alle huizen te concentreren op het hoogste deel van het winterbed. Voor sommigen betekent dat verhuizen en nieuwbouw. De risico's zijn bekend, maar de verbondenheid met de plek en met elkaar weegt zwaarder. Wel wil men de garantie dat bij overstromingen de volledige schade wordt vergoed.

Per locatie is maatwerk nodig om de veiligheid te garanderen met steun van de gemeenschap. In het dorp Neer hebben bewoners en waterschap na langdurig overleg overeenstemming bereikt over een kering van glazen panelen. Als alternatief voor een massieve muur. Het historisch dorpsgezicht blijft in stand en bewoners behouden uitzicht op de Maas. Een proefopstelling op schaal moet uitwijzen of een 'glaswand' aan alle eisen kan voldoen. Zo ja, dan wordt deze techniek op meer plekken in Limburg toegepast. >

Jos Teeuwen

Cecile van den Kroonenberg

'STRAKS
HOREN
DIJKEN NET
ZO BIJ HET
LIMBURGS
LANDSCHAP
ALS IN
HOLLAND'

Voor de zomer maakte minister Van Nieuwenhuizen een toer langs de betrokken dorpen en sprak met bestuurders en bewoners. In het najaar beslist zij of en zo ja hoe de vier dijkverplaatsingen - systeemmaatregelen - worden uitgevoerd. Het waterschap en de gemeenten hebben een 'regionale voorzet' gedaan. Maar ook hier geldt: wie betaalt (het Rijk), bepaalt. Wat zijn de volgende stappen? "We gaan de plannen nu gedetailleerd

uitwerken. Vervolgens komen ze in procedure en krijgen belanghebbenden de kans formeel te reageren. Daarna volgt de aanbesteding. Het is nog een lang traject en dit speelt al zo lang. Het einde van 25 jaar planologische onduidelijkheid komt nu in zicht. Gebieden zitten al die tijd op slot. Mensen willen vooruit." Aan het slot benadrukt Teeuwen dat er in Limburg de afgelopen decennia al veel werk is verzet. In het zuiden

zijn de dijken langs de Maas inmiddels allemaal verhoogd en versterkt. Ook in midden en noord-Limburg is het werk begonnen. "Maar dit is natuurlijk nooit klaar. Veel verouderde dijken zijn nog niet eens aan de landelijke normen getoetst. Ook komen er altijd weer nieuwe inzichten die om aanpassingen vragen. Resultaat is wel dat dijken straks net zo bij het Limburgs landschap horen als in Holland."•

DIJK TERUGLEGGEN? ARCEN HEEFT EEN ALTERNATIEF

Wie in Arcen over de Maaspromenade wandelt, ziet hoe kriskras door achtertuinen een muur loopt. Om uitzicht op de rivier te houden, hebben horecazaken hun terrassen verhoogd. Bij dwarsstraten en stegen zijn er 'coupures' die met balken kunnen worden afgesloten. Als het HWBP in Limburg ergens ingewikkeld is, dan wel in Arcen.

Hoe hoog het water in december 1993 stond, valt af te lezen aan gevelbordjes in de hoofdstraat en aan het robuuste Hoogwatermonument. De befaamde kasteeltuinen stonden blank en Hertog Jan noteerde 80 cm water in de brouwerij. "Zoiets willen we nooit meer meemaken," zegt voorzitter Cecile van den Kroonenberg van Dorpsraad Arcen (2.000 inwoners, gemeente Venlo). "Veiligheid is ons veel waard, maar tegelijkertijd moet het hier wel leefbaar blijven. Volgens de huidige plannen komt er in het centrum een extra 1,6 meter bovenop de bestaande kering. Daarmee dreigt het dorp te worden afgesloten van de Maas. Voor zulke drastische maatregelen bestaat weinig draagvlak. Je hoort nu ook wel: Laat alles maar bij het oude. Zoals het nu is, functioneert het al jaren prima."

U-bocht brouwerij

Ten noorden van Arcen ziet Rijkswaterstaat ruimte voor een groot overloopgebied. Eén van de vier systeemmaatregelen. Door de verhoogde dijk niet langs de rivier te leggen, maar naar het oosten op te schuiven, kan zo'n 20 hectare akker- en weiland als winterbed blijven fungeren. Bij hoogwater

loopt het vol. Probleem is wel dat daarvoor onder meer brouwerij Hertog Jan, een paardenbedrijf en een kassencomplex buitendijks komen te liggen. Eerst was het plan de bedrijven te beschermen met een ringdijk, maar dat maakt ze onbereikbaar bij hoogwater. In een nieuwe variant loopt de dijk met een U-bocht om de brouwerij. Het eiland wordt nu een schiereiland. De ingrepen hebben grote impact op de lokale gemeenschap. Bedrijven vrezen aan banden te worden gelegd. Vandaar ook dat de dorpsraad stevig meedenkt en zelf een alternatief heeft ontwikkeld: plan Hertogbroek. Van den Kroonenberg: "Hét grote probleem hier is een flessenhals in de rivier, waar het water wordt opgestuwd. De dijk terugleggen lost dat niet op en zorgt maar voor een paar centimeter peilverlaging."

Flessenhals Maas

De Dorpsraad stelt daarom voor de Maas recht te trekken en een extra geul te graven, zodat er ook bij veel aanvoer voldoende doorstroming blijft. Het resultaat zou een peilverlaging tot maximaal 20 centimeter zijn. Dat maakt de systeemmaatregel overbodig, vindt de dorpsraad. Rivierverruiming in plaats van ruimte voor de rivier. Van den Kroonenberg: "Het waterschap heeft een quickscan uitgevoerd naar plan Hertogbroek. In grote lijnen blijven onze aannames overeind. Dit plan scoort beter dan het terugleggen van de dijk en is goedkoper dan de 40 miljoen euro die daarvoor nodig is. Bovendien kunnen brouwerij

Hertog Jan en de andere bedrijven zich ongehinderd verder ontwikkelen." Jos Teeuwen van Waterschap Limburg waardeert het meedenken van de dorpsraad. "Het is zeker de moeite waard plan Hertogbroek verder te onderzoeken. We hebben het recent opgenomen in de scenario's als een te overwegen aanvullende maatregel voor de langere termijn. Ook hier neemt het Rijk uiteindelijk de beslissing. Maar in onze opvatting is het niet een kwestie van of/of, hooguit en/en. Hertogbroek biedt niet de extra ruimte voor de rivier waar we met systeemmaatregelen naar op zoek zijn."

Knoppen draaien

Volgens Van den Kroonenberg houden bestuurders de boot af, omdat het alternatieve plan tot nu toe in geen enkel programma als optie was meegenomen. Zonder budget en zonder opdrachtgever valt het overal buiten. Daarom duurde het lang voordat er serieus naar werd gekeken. "We merken dat het lastig is een eenmaal in gang gezet traject tussentijds bij te sturen. Dat haalt alles weer overhoop. Ruimte voor voortschrijdend inzicht is er in dit geval kennelijk niet. We laten zien dat er meer knoppen zijn om aan te draaien en met een beter resultaat." "Onze hoop is gevestigd op minister Van Nieuwenhuizen. Voor de zomer was zij hier op werkbezoek. Ze sprak over maatwerk en over een sobere en doelmatige uitvoering. Is 40 miljoen euro voor een paar centimeter peilverlaging doelmatig?"